

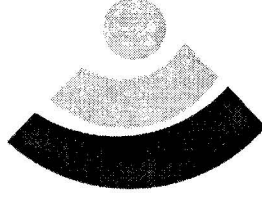
2006

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

**I. ULUSLARARASI
YUNUS EMRE
SEMPOZYUMU
BİLDİRİ KİTABI**

**1st INTERNATIONAL
YUNUS EMRE
SYMPOSIUM 2008
PROCEEDINGS**

2006

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

**I. ULUSLARARASI
YUNUS EMRE
SEMPOZYUMU
BİLDİRİ KİTABI**

08-10 Ekim 2008

EDİTÖR:

Prof. Dr. Necdet SAĞLAM

Prof. Dr. Öcal OĞUZ

Yrd. Doç. Dr. Naim UZUN

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
YAYIN NO:1

Aksaray
Aralık 2009

Yayına Hazırlayan:
Levent FEN
A. Kadir ÇETİN

Baskı:
Yenigün Ofset Matbaa Tesisleri
Tel: 0 382 212 48 57

Copyright © Tüm Hakları Aksaray Üniversitesi Rektörlüğü

Tüm hakları Aksaray Üniversitesi Rektörlüğü'ne aittir. Her hakkı saklıdır.

Yayınlanan Tüm Yazıların Hukuki Sorumluluğu Yazarlarına Aittir.

YUNUS EMRE'DE BAKMA VE GÖRME BİÇİMLERİ

Bahir SELÇUK

Adıyaman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü,
Adıyaman-TÜRKİYE
bselcuk@adiyaman.edu.tr

Özet

Sözlüklerde bakmak ve görmek göstergelerinden her birinin yirmiden fazla anlamına rastlanır. Bakmak ve görmek, Yunus Emre'de sözlük anlamlarının yanında tasavvufi düşünce ile bağlantılı olarak, farkına varmak, gafletten uyanmak, odaklanmak, sezmek, şahit olmak, kalben hissetmek, dikkat etmek gibi anlamları karşılayacak biçimde kullanılmıştır.

Bakmak ve görmek göstergelerinin hemen hemen bütün anlamlarına Yunus'ta rastlanır. Şair, bu kelimeleri, sözlük anlamlarıyla kullandığı gibi tasavvuf düşüncesinin anahtar kavramlarıyla da ilişkilendirmiştir.

Yunus, dile olan hâkimiyeti sebebiyle güçlü ve dinamik bir şiir dili kurmuş; duygu, düşünce ve felsefesini şiir dili ile en üst seviyede ifade etmiştir. Yunus'un şiirleri, göstergebilim ve anlambilim ışığında incelendiğinde, şairin kelimeleri kullanım ve istif tarzı, onlara şiirsel bağlamda yüklediği yeni fonksiyonlar ve Türkçenin ifade zenginliği somut bir biçimde ortaya çıkacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, bakma, görme, yapı, anlam, gösterge.

Abstract

It is possible to find more than twenty meanings of looking and seeing two signs. Looking and seeing in Yunus Emre besides its different meanings, is used with mystical thought in a way that can mean realizing, the end of woolgathering, focusing, anticipating, witnessing, feeling at hearth, being careful.

In Yunus, nearly all the meanings of looking and seeing signs are seen. The poet not only used those words with the lexical meanings but also related them with the key concepts of mystical thought.

Yunus constructed a powerful and dynamic poetry language because of his mastery in language. Also he expressed his emotion, idea and philosophy at highest levels by his poetic language.

When examined in the light of semiology and semantics, the poems of Yunus will tangibly reflect his way of usage and piling of words, and the new functions of them attributed by him in the poetic concept and richness of expression in Turkish language.

Key Words: Yunus Emre, looking, seeing, structure, meaning, sign.

GİRİŞ

Yaşadığımız çevreyi algılamaya, tanımaya ve anlamlandırmaya bakarak ve görerek başlarız. Farkına vardığımız her varlığı, kavramı, olayı da bir göstergeye bağlayarak anlaşmayı temin ederiz. ¹

Göstergelerden oluşan dil, insanı diğer varlıklardan ayıran basit bir iletişim aracından çok daha ileri bir işlevi yüklenmiştir. "Birden çok öğeyle ve bu öğeler arasındaki ilişkilerden yararlanarak işlevini yerine getiren bir dizge olan dil" ² amaç ve kullanımına göre konuşma dili, yazı dili, edebî dil, şiir dili ... gibi isimlerle karşımıza çıkar. Dilin, en üst seviyede kullanıldığı şiir, öteden beri duygu ve düşüncelerin aktarımında en etkili ve önemli bir yöntem olmuştur.

Şiir; kalbi bilgi, keşif ve şuhudlarını, inançlarını, durumlarını ve makamlarını ifade etmek isteyen mutasavvıflar için önemli ve özel bir vasıta olmuştur. ³ Bunun yanında şiir dili de tasavvufi terminoloji ile zenginlik ve derinlik kazanmıştır. Tasavvuf ve Divan edebiyatlarının tam olarak anlaşılabilmesi bu sufiyane dilin öğrenilmesini gerekli kılmaktadır. ⁴

Türk edebiyatında tasavvufi şiir denilince şüphesiz ilk akla gelen isim Yunus Emre'dir. Çünkü Yunus, bir yandan İslam'ı, tasavvuf felsefesini dile getirirken diğer yandan Anadolu'da tasavvufi Türk şiirinin de temellerini atmıştır. Tasavvufun ağır ve teferruatlı düşünce sistemini sehl-i mümteni tarzı ile adeta konuşma diliyle mısralara dökmüş, bu yönüyle de sözünü herkese ulaştırabilmiştir. ⁵ "Yunus ne hoş dimişsin bal u şeker yimişsin" 271-8/1 ifadesi ile Yunus, adeta bu hoş diyebilmenin hazzını yansıtmıştır. İşte Yunus, bu yönüyle kendisinden asırlar sonra gelen şairleri etkilemiş ve Yunus ismini kullanan şairlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Yunus Emre Divanı'nda tasavvufi terim ve deyimler, çoğu zaman orijinal biçimiyle kullanılmış olsa da, zaman zaman bazı kavramların Türkçe kelimelerle karşılandığı görülür. Yunus, Türkçe bakmak ve özellikle görmek göstergelerini çeşitli anlamlarının yanında, daha çok tasavvufi düşünce sistemindeki "müşâhede ve rû'yet" kavramlarıyla ilişkilendirmiştir. Fakat bu göstergelerin hemen hemen kullanıldığı her yerde, dinî-tasavvufi bir bağlantının olduğu görülmektedir.

1 "Gösterge, iki yönlü bir ses, görüntü, vb. dildir. Anlamı, bir oluş biçiminde tasarlanabilir; bu, gösteren ile gösterileni birleştiren ve ürünü gösterge olan edimdir." bkz. Roland Barthes, Göstergebilimsel Serüven, İstanbul 2005, s.54.

2 Doğan Aksan, Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim), C. III, Ankara 2007, s.149.

3 Nasrullah Pürcevadî, Göküzündü Aynın Görüntüsü, İstanbul 1999, s.124-125.

4 Osmanlı şiir tarihi üzerine çalışan yabancı araştırmacıların, edebiyat ile sufizm arasında yakın bir ilişki bulmaları; neredeyse bütün sufilere şair, şairleri de sufi olarak nitelendirmeleri Divan edebiyatı-tasavvuf ilişkisini gösterme bakımından manidardır. bkz. E. J. W. Gibb, *A History Of Ottoman Poetry*, Volume 1, London 1900, p. 24-26; M. Erol Kılıç, Sufi ve Şiir, *Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası*, İstanbul 2004, s. 37-38; Gölpınarlı "Divan edebiyatında, hemen her şairde, hatta Nedim'de bile tasavvufi temayüller vardır." diyerek tasavvuf düşüncesinin Divan edebiyatına yansımaya boyutunu somutlaştırmaya çalışır. Abulbaki Gölpınarlı, *100 Soruda Tasavvuf*, İstanbul 1969, s.161.

5 "Yunus Emre, İslam'ın ve Türk'ün insanını, köyden kentten çizgiler ve levhalar içerisinde dile getirmiş; "varlığın birliği" felsefesini çok sade, fakat derin şekilde işlemiştir. Yunus Emre, Türkçeyi en güzel şekilde kullanan, onu yeni bir edebiyat dili haline getiren büyük şairimizdir." F. Kadri Timurtaş, "Yunus Emre Üzerine Notlar", *Yunus Emre (Makalelerden Seçmeler)*, İstanbul 1994, s.428.

İnsanın düşündüğü ve inandığı şeyler, muhakkak bakış ve görüşünü etkiler. ⁶ Bu nedenle Yunus, İslamî ve tasavvufî hakikatleri öğretmek için gayretten bakmaktan kendisini unutmamış insanın, önce kendisine bakmasını, kendi nefisini bilmesini ister. Bunun yanında gündelik yaşantı içinde görüntü düzeyinden düşmüş, sıradanlaşmış olan olaylara, varlıklara yeni bir gözle bakmayı önerir. Artık bu bakma, bir önceki bakma gibi mekanik bir bakma olmayacaktır. Bu, algı körlüğünden kurtaracak ve ardından görmeyi sağlayacak olan bir bakma olacaktır. Var olanı bilme, anlama, sezme basamağından sonra var edene yönelmeyi sağlayacak bu eylemde Yunus; tecrübeli bir kişi olarak dikkat çektiği olay ve nesnenin bakma ve görmeye değer yanlarını da belirterek rehberlik eder, muhatabını şaşkınlık içinde bırakmaz.

"bakmak ve görmek" göstergeleri yapısal ve anlamsal boyutu ile Yunus Emre Divanı'nda oldukça geniş bir kullanıma sahiptir. Bizim bu çalışmada amacımız, tasavvuf istilahında önemli bir yer tutan "bakma, görme" kavramlarının Yunus Emre Divanı'ndaki kullanımına dikkat çekmektir. Bu nedenle Yunus Emre Divanı'ndaki bakmak ve görmek göstergelerini önce yapısal, sonra da anlamsal boyutuyla ele alacağız. ⁷

I. Bakmak ve Görmek Göstergelerinin Yapısal Boyutu

Yunus Emre Divanı'nda bakmak ve görmek eylemlerini şahıs ve zaman çekimlerine bağlı olarak incelediğimizde "bak-" göstergesinin yaklaşık 110; "gör-" göstergesinin de yaklaşık 350 yerde kullanıldığı görülmektedir.

bak	21	bakdurdı	1	bakarsam	1	bakmasan	1
bakan	9	bakdurur	1	bakarsan	1	bakmaya	2
bakar	8	bakgıl	3	bakarsın	2	bakmayalım	1
bakarısam	5	bakışı	2	bakdı	3	bakmayan	1
baka	3	bakma	4	bakdugına	1	bakmaz	3
bakalı	1	bakmadı	1	bakdugum	2	baksam	4
bakam	1	bakmadın	2	bakdugun	1	baksun	1
bakaram	1	bakmağa	1	bakduk	1	bakubanı	1
bakarsa	4	bakmagıl	4	bakdum	5	bakup	4
bakarısan	3	bakmak	2	bakdumısa	2	bakdurdı	1

Tablo I: bak- göstergesinin kullanımı

gör	73	gördün	3	göreceğiz	4	göremezin	1
gördüm	57	gördünise	3	göricek	6	görene	3
gördi	25	gördüğüne	1	görimeye	1	görenler	8
gören	28	gördük	2	görimemez	2	görindi	4
görelüm	18	gördükde	2	görince	1	görüne	2
göresin	15	göresi	3	gördüysen	1	görünen	5
göre	10	göresüm	1	görebilsün	1	görünendür	1
gördiyidi	1	göreydi	1	göregen	1	görünmedi	1
gördiyse	1	göreydüm	1	göreliden	1	görünmez	2
gördüğü	1	göreyidi	1	göreler	1	görünür	2
gördüğün	4	göreyim	2	göreliden	2	göriser	4
gördüğünü	1	göreyin	3	görem	7	göriserdür	1
gördüğüm	3	görgeç	1	göremedüm	1	görenlere	1
gördüğün	2	görgil	2	görememez	3	görenün	3

Tablo II: gör- göstergesinin kullanımı

⁶ John Berger, *Görme Biçimleri*, İst. 2006, s.8.

⁷ Bu çalışmada Mustafa Tatçı'nın hazırladığı, *Yunus Emre Divanı (Tenkitli Metin İstanbul 2005)* kullanılmıştır.

bak-	aybına bakmağıl, az bakmağıl, hor bakma, hor bakmağıl, doğrı bak; şaşı bakmak. şaşı bakmaz, birligile bakmayan, yüksekden bakan göz, az bakarısıa.
gör-	az görme, aç gözün, hoş gör, 'aybın gözetmegil, tehî görmen, bir gör, alçak görmegil, hor görmegil, kul oligör, güzâf görmen, gözünü açagör, nefis duzagını seçegör, dost mahfiline geçegör, ötegör, yitegör, bulı görelüm, algörün, ide görn, oligör, talagör, görgeç, yana gör, kaçâ görn, eyleyigör, tutagör, idegör, kıla gör, süregör, kuşanı gör, oligör, bulıgör, eyleyi gör. göre geldüm, cefâ gördüm, hoş görünem, gözün görürken, gözüne görine, ayruksı bakışı, ganîmet görem, seferin kaydın görmişler, görmez revâ, göre geldüm.

Tablo III: Birleşik kelimelerde ve deyimlerde bakmak ve görmek göstergelerinin kullanımı

Tablo I ve II'yi incelediğimizde "gör-" eyleminin "bak-" eyleminden daha fazla yer tuttuğunu görürüz. Bunu, Yunus'un şiirlerinde dile getirdiği tasavvufi düşünce ile izah edebiliriz. Yunus, bakmaktan çok, görmeye; anlam boyutunda ele alınacağı üzere, rastgele bir bakmaktan ziyade bilinçli, şuurlu bir bakışa davet etmektedir. Hatta Yunus, "bak-" göstergesini bakışı çevirmek, yönelmekten ziyade odaklanmak, dikkat etmek bir bakıma görmek anlamında kullanmıştır.

Tablo II'de görmek eyleminin "gör, gördüm" şeklindeki çekimlerinin hayli yer tuttuğu görülmektedir. Tablo I, II'de bakmak ve görmek göstergelerinin "bak (21) ve gör (73)" biçimindeki emir çekimlerinin çokluğu okuyucu/dinleyiciyi bilinçli bir bakma ve görmeye davet anlamı taşımaktadır. Yine 57 defa kullanılmış olan "gördüm" biçiminin kullanımı Yunus'un görme kabiliyetini, derecesini, kısacası tecrübesini göstermektedir. Tasavvuf düşüncesinde gerçekliğin aşkın tecrübesine ulaşmamış sıradan insanlar (avam), elindeki değneğin yardımı olmaksızın güvenli bir şekilde yürüyemeyen amâ bir insana benzetilirler.⁸ İşte Yunus, bu noktada adeta görmeyenlerin gözü olur, onlara varmaları gereken menzile giden yolda rehberlik eder.

Birleşik kelimelerde ve deyimlerde bak-, gör- göstergelerinin temel anlamı zayıflamış olsa da, bu birleşik yapılarla da bakmak ve görmek göstergelerinin daha çok emir çekimleri karşımıza çıkmaktadır. Bu kullanımlarda da Yunus'un İslam'ın, "Din nasihattir; anlayışı ve 'İyiliği emredip, kötülükten sakındırın" emri doğrultusunda hayra ve güzele teşvik etme; kötülükten ve çirkinliklerden sakındırma düşüncesiyle hareket ettiği görülür.

II. Bakmak ve Görmek Göstergelerinin Anlamsal Boyutu

Türkçe sözlüklere baktığımızda "bak- ve gör-" göstergelerinin her birinin 20'ye yakın anlamına rastlarız.⁹ Yunus Emre Divanı'nda "bak- ve gör-" göstergeleri geniş bir anlam yelpazesiyle karşımıza çıkmaktadır. Biz, bu göstergelerin sık kullanılan anlamlarına işaret edip birkaç örnek verecek, daha çok tasavvuf düşüncesi doğrultusunda kullanılmış olan anlamlarına yoğunlaşacağız.

a. Bakmak Göstergesinin Kullanımı

Yunus, bakmak göstergesine görmek göstergesi kadar yer vermese de rastladığımız örneklerde dikkat çeken husus, Yunus'ta bakmanın sadece yönelmek, bakışı çevirmek eylemi olmadığı, bu bakmanın görmenin ilk basamağını oluşturan bir bakış olduğudur.

1. Bakışı Bir Şey Üzerine Çevirmek, Yönelmek

Her kanda ki gözün **baka** Çalap hâzırdur mutlaka
Şol cân ki tapmadı Hak'a assısı yok ziyâdadur 54/5

Sen sana yararısın bu sözden tuyarısın
Kancaru **bakarısın** dimegil sen ol degül 163/2

Bilür misüz iy yârenler girçek erenler kandadır
Kanda baksam anda hâzır kanda istesem andadır 65/1

2. İlgiilmek, Dikkat Etmek, Aldırış Etmek

Ata oguldan beze **bakmaya** ana kıza
Şol gün geliser bize unutma 'arasâtı 385/7

Bakma bu dünyâ yüzine aldanma halkun sözine
Dönüp dîdâr arzûsına ol Hakk'a yüz tutmak gerek 140/7

8 Toshihiko Izutsu, *İslam Mistik Düşüncesi Üzerine Makaleler*, İstanbul 2002, s.20-21.

9 <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (29.10.2008-21:48).

Esrikligüme bakma adum delüye takma
Esrikligüm ezelden 'işreti sürüp geldüm 217/2

3. Yoklamak, incelemek

Çü girdüm 'ışkun bâğına **bakdum** soluma saguma
Dürlü yemişlerün yiyüp güllerini yıylayayın 283/4

Sen hicâb oldun sana ne **bakarsın** dört yana
Kaykımaz öne sona kime ki didâr gerek 135/4

Varıcağız terâzûya **Hak kendü bakar yazuya**
Göricek taglar eriye ol zebâniler andadur 44/5

b. Görmek Göstergesinin Kullanımı

"gör-" göstergesini çeşitli anlamları karşılamak üzere kullanmış olan Yunus, mutasavvıf kişiliği gereği daha çok ibret almak, tefekkür etmek maksadıyla cereyan eden hadiselere derinlemesine eğilmek; Allah'ın varlık ve birliğini kâinatta müşahede etmek anlamlarında kullanmıştır. Hatta göstergenin neredeyse bütün kullanımlarında bu anlamların doğrudan ya da dolaylı yer aldığını görürüz. Bu nedenle biz, görmek eyleminin diğer anlamlarından ziyade tefekkür etme amaçlı görme ve irfan ya da müşahede yoluyla görme anlamları üzerinde duracağız.

1. Göz Yardımıyla Bir Şeyin Varlığını Algılamak, Seçmek

Sabâhın sinlere vardum **gördüm** cümle ölmüş yatur
Her biri bî-çâre olup 'ömrin yavı kılmış yatur 74/1

İki kişi söyleşür Yûnus'ı **görsem** diyü
Biri eydür ben **gördüm** bir 'âşık kocayımış 124/12

Yûnus'un sözleri Hak cümle didüğü saddâk
Ne **gördüysen** kamu Hak cümle vücûdda bulduk 133/8

2. Tanık Olmak, Şahit Olmak, Yaşamak

Kime kim öğüt virdüm ol Hakk'a irdi **gördüm**
Bana benüm öğüdüm hiç eylemedi eser 41/7

İnanma fânî 'ömre kim bâkî degüldür sevgüsi
Görür iken sultânları koyup giderler mülk ü mâl 155/2

Gel imdi miskîn Yûnus varun Hakk'a harc eyle
Gördün elünde kalmaz bu dünyânun varlığı 331/5

3. Değer Vermek

Ezeli bilişidük birlige yitmiş idük
Sen bu **sûrete bakma** vücûd cân vi'âsıdır 33/6

Bunda **kendözün gören** ol durur yolda kalan
Benüm bir karıncaya va'llâh isnâdum vardur 51/5

Bir miskîni **gördünise** bir eskice virdünise
Yarın anda sana gele Hak şarâbın içmiş gibi 388/6

4. İlçilenmek, Yönelmek

Yûnus miskîn mestânesin **sen seni gör** ko bunları
Dünyâda riyâlu dirlik kişiye eyü ad degül 154/6

İbrâhîm Edhem vakti terk itdi tâc u tahtı
Allâh 'ışkına bakdı ol sırrı tuyan benem 185/6

5. Bir Şeye Erişmek

Bir dem günâhın fikr ider tos-togru Tamu'ya gider
Bir dem **görür** Hak rahmetin Uçmaklar'a Rıdvân olur 49/9

İkrâr erün yandur varsa Uçmak yiridür
Bâhil uçmak **görmeye** yüz bin gözi varsa 300/4

6. Karşılaşmak, Rastlaşmak

Cân hulkuma geldükde 'Azrâil'i **gördükde**
Yâ cânımı aldukda âsân ola mı yâ Rab 15/4

'İşkun odi yüregümde neler eyler neler eyler
Bugün bir 'âşıkı **gördüm** bu derdümden haber söyler 75/1

Dünyâ için gussalanan mescid **göricek** tutinan
Anda îmânsuz bulunan Allâh'ı bir bilmeyendür 99/4

7. Saymak, Herhangi Bir Şey Gibi Görmek

Sensüz iki cihân benüm **zindân görünür gözüme**
Senün 'ışkunla bilişen gerek hâssü'l-hâsdan ola 4/4

Yûnus'un bu sözinden sen ma'nî anlarısın
Konya menâresini **göresin** bir çuvalduz 106/9

8. Gezmek, Ziyaret Etmek

Çalap viribidi bizi var dünyeyi **görün** diyü
Bu dünya hod bâkî degül mülke Süleymân neyimiş 120/4

Ol dost bizi viribidi var dünyayı bir **gör** didi
Geldüm **gördüm** bir ârâyiş seni seven kalmaz ana 7/6

9. Farkına Varmak, Anlamak, Kavramak, Sezme

Çalab'un dünyâsında yüz bin dürlü sevgü var
Kabûl it kendözüne **gör kangısı lâyıkdur** 86/2

Gelsün münâcât eyleyen toksan bin hâcât söyleyen
Taşra 'ibâdet eyleyen **görsün ki dost nemdür benüm** 170/2

Dört kitâbun ma'nîsin okıdum tahsil kıldım
'İşka gelicek **gördüm bir ulu heceyimiş** 124 /9

10. Dikkat Etmek, İbret İçin Şuurluca Bakmak

Yunus Emre'de oldukça sık rastladığımız bu anlam boyutunda kâinata araştırmacı bir gözle bakma söz konusudur. Varlık âlemine şuurlu bir gözle bakan kişi, en başta kendisini tanıır, olup biten her şeyin ilahi bir takdir sebebiyle gerçekleştiğini görür. Varlık âleminde görünen her şeyde hikmetler gizlidir. Kur'an-ı Kerim'de çok yerde tefekkür amacıyla çeşitli varlık ve nesnelere bakma önerilir. Çoğu zaman bakılması istenen, sürekli göz önünde bulunan veya görüldüğü sanılan bir varlık veya nesnedir. Mesela Arap toplumunda gündelik hayatın bir parçası olan deve için Kur'an: "Deveye bakmıyorlar mı, nasıl yaratılmıştır!"¹⁰ şeklinde bir soru ile dikkatleri çeker. Aynı şekilde Yunus'ta da çok fazla örneğine rastladığımız bu tür kullanımda şair; ibret almak, Allah'ın büyüklüğünü algılamak, kendine çeki düzen vermek gayesiyle kişinin kendisine, çevreye, tabiata, ölmüş insana¹¹, tarihi olaylara... dikkat etmesini istemektedir.

Aşağıdaki beyitte Yunus, adeta her an yaşanan mucizevari bir hadiseye, arının bal yapmasına işaret eder, bu işin tesadüfün eseri olmadığını vurgular.¹²

Görmez misin sen aruyı her bir çiçekden bal ider
Sinigile pervânenün yuvasında bal olmaya 5/5

10 Kuran: Gaşiye-17.

11 Yunus 'un, "Teferrüc eyleyü vardum sabâhın sinleri gördüm" mısraı ile başlayan gördüm redifli gazeli, en büyük ibretlerden biri olan ölüm hakkındaki gözlemlerini yansıtır. G.207

12 "Rabbin, bal ansına şöyle ilham etti: "Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan (kovanlardan) kendine evler edin. Sonra meyvelerin hepsinden ye de Rabbinin sana kolaylaştırdığı (yaylım) yollarına gir. Onların kanınlarından çeşitli renklerde bal çıkar. Onda insanlar için şifa vardır. Şüphesiz bunda düşünen bir (toplum) için bir ibret vardır." Kuran: Nahl-68/69.

Tabiatı Gözlemeleme

Dün gider gündüz gelür **gör niçesi uz gelür**
Emr-i Hakk'un ser-be-ser cihâna düp-düz gelür 23/1

Bir **bakgıl** saga sola tagılma degme yola
Kudret bâğından sana **gör niçe âvâz gelür** 26/6

İy 'ışk eri **aç gözünü** yir yüzine kılğıl nazar
Gör bu latîf çiçekleri bezenüben Hakk'a gider 28/1

İbret İçin Ölmüş Kişiyi Gözlemek

Topraga düşmüş tenleri Hakk'a ulaşmış cânları
Görmez misin sen bunları nevbet bize gelmiş yatur 74 /4

Bunlar bir vakt begler idi kapucılar korlar idi
Gel şimdi gör bilmeyesin beg kangıdur ya kulları 368/6

Kendini Tanımak

Bak göresin dünyeye geldiğini bil neye
İş bu fânî dünyeye magrûr olmamagiçün 251/4

İş bu tenün tertîbi od u toprak yil u su
Yûnus sen gör özünü suda toprakda mısın 252/6

Önemli Hadiselere Dikkat Etmek

Görmez misin Edhem'i tahtını terk eyledi
Hak katında hâs oldu bir eski palâs ile 335/17

Peygamberler serveri dîn direği Muhammed
Gör ne gevherler kodı bu bizüm kânımuza 311/2

Kırk yıl kalıbı yatdı adı 'âlemi tutdı
Gör şeytânı bugzından ne fitneler eyledi 356/4

İşitdün Meryemoglı dostına varur iken
Gör âhir yarım igne İsâ'yı yoldan kodı 369/8

11. İrfan Ya da Müşahede Yoluyla Görme

Yunus Emre, görmek göstergesini en fazla tasavvufi düşüncede önemli yer tutan "rüyet, müşahede " kavramlarını ifade etmek için kullanmıştır.

İslam tarihi boyunca Allah'ı ahirette görme ya da mutasavvıflarca ileri sürüldüğü üzere dünyada da Allah'ı görme sıkça tartışılan konuların başında gelmiştir. Kuran-ı Kerim'in çeşitli ayetlerinde Allah'ın yüzünden yani "vechullah"tan söz edilir. "Nereye dönerseniz dönün, Allah'ın yüzüne dönmüş olursunuz." Ayeti, Hz. Musa'nın "Allah'ım kendini bana göster, seni göreyim." şeklindeki sözü bunlardan birkaçıdır. Bakara 115 ve 272, Rum 38 ve 39, Rahman 27, İnsan 9, Leyl 20 ayetlerinde de Allah'ın yüzünden/zatından bahsedilmektedir.

İzafi ve geçici varlıklar dünyasının ötesinde ebedi ve mutlak bir şeyler arayan sufiler, "âlem-i şehadet, zuhur âlemi, imkân âlemi" gibi adlarla anılan bu âlemi mutlak varlığın bir gölgesi sayarlar. Ve başta kendileri olmak üzere bütün mevcudatı, ilahi kudretin bir tezahürü olarak görürler.

Tasavvuf düşüncesine göre, kesret dünyası olarak adlandırılan bu âlemin fenomensel formları, insanların gözlerini perdeler ve onların bu formların temelinde yatan vahdeti görmelerine engel olur. Varlıklar, varoluş tarzlarının bir gereği olarak, kendilerini izhar eden varlığı sergileyip göstermek yerine, bu varlığın görünmesine engel olan birer perde fonksiyonu icra ederler.¹³ Perde arkasını görmek, bu durumun farkına ve idrakine varmak, önemli ve zorlu bir çaba gerektirir. Bu görme, göz aracılığı ile görme duyusu ile gerçekleşen basit bir duyu değil; batini ve kalbi bir tecrübeyi ifade eden görmedir. Onun için Yunus şöyle der:

Boncuk degül sır sözi gel gidelüm ko sözi
Dostı görmez baş gözi ayruksı basar gerek 135/18

Kişi ancak kendisini aşabilir ve varlık âleminde soyutlanabilirse bu idrak düzeyine çıkabilir. Ve bu aşamadan sonra artık bakan bakılan; gören görülen bire indirgenmiş olur. Yunus çok yerde bu düşüncüyü dile getirir.

13 bkz. Toshihiko Izutsu, age., s. 36.

Dursam senünle dururam baksam senünle bakaram
Her kancaru kim yürürem gönüm yönü senden yana 8/4

Sensin bu gözümde gören sensin dilümde söyleyen
Sensin beni var eyleyen sensin hemin öndin sona 14/2

Dinleyen ol işiden **ol gören ol gösteren ol**
Her sözi söyleyen ol sûret cân menzildir 25/2

Baksam seni görür gözüm söylerisem sensin sözüm
Seni gözetmekden dahi yigrek şikârum yok durur 52/2

Sufilere göre, insan zihni sıradan/günlük tecrübe düzleminde kaldığı sürece bu görüşe ulaşamaz. Bunun için kişinin tam bir değişim veya dönüşüm tecrübesi yaşaması gerekmektedir. Bilinç, varlık dünyasının her bir varlığın öz ya da cevher adı verilen kendi ontolojik çekirdeğine sahip olduğu sağlam ve kendi başına var olabilen varlıklardan meydana gelen bir gerçeklik alanı olarak tecrübe edildiği bilgi düzey ya da boyutunu aşmalıdır. Zihinde, dünyanın tamamen farklı bir aydınlık içerisinde sunulduğu, her yönü ile bambaşka olan bir bilinç türü oluşmalıdır.¹⁴ İşte tasavvuf düşüncesindeki aşk, riyazet, fakr, terk, candan vazgeçmek... hep bu bilinç düzeyini elde edebilmenin anahtarı olan önemli kavramlardır. Yunus Mutlak varlığı görebilmeyi "fakr, aşk, dünyayı terk etmek, temiz bir gönül, candan vazgeçmek, dünyadan geçmek..." gibi birçok sebebe bağlayarak ifade eder:

Yûnus imdi bildüm dime miskînlige elden koma
Kimde miskînlük varısa Hak dîdârın ol görîser 63/7

Düni günü kılar zâri ya'ni **görmek diler yâri**
İşitmezler bu haberi **'işksuzlar bî-haber olur** 93/2

'Âşık lâ-mekân olur dünyâ terkini urur
Dünyâ terkin uranlar dîdâr göregen olur 96/5

Gözüm seni görmegiçün elüm sana irmegiçün
Bugün cânüm yolda koyam yarın seni bulmag içün 234/1

Dünyâ vü âhiretten niçe dürlü ni'metden
Dost yüzini görmege kamudan geçer gerek 135/16

Tasavvuf düşüncesindeki bu görme bir bilinç bir şuur işidir. Bu görme baş gözüyle değil, yine sufilerin mutlak varlığın tecelli mekanı dedikleri kalp ile olur. Sufilere göre insanın kalbi, gerçekleri doğrudan ve araçsız olarak idrak edebilen bir araçtır. Bu yüzden de onu gönül gözü ve kalp gözü gibi adlarla adlandırırılar.¹⁵ Kamil insanın gönlü, sonsuz halden hale girişleri yaşayan, Allah'ın asla tekrar etmeyen tecellilerinin algılandığı bir yerdir.¹⁶ Bu yüzden gönle Çalab'ın tahtı diyen Yunus, Allah'ı görmenin baş gözüyle değil can gözü veya gönül gözü dediği ruha ait olan -felsefede sezgi denilen algılama- kavrama yetisiyle olacağını sıkça yineler.

Yûnus imdi sen Hakk'a ir dün ü gün gönlün Hakk'a vir
Gönül gözi görmeyince bu baş gözi görmeyiser 24/5

Eyle sûretüni vîrân cân sırrıdur ana iren
Bâtın gözîdür dost gören zâhir gözi yabandadur 54/6

Cânında gözi yok kişi görmeyiser dost yüzini
Gözsüz niçe fehm eylesün ne renkdedür işbu cihân 259/4

Cân gözile bakan görür Yûnus gözile gördüğün
Yohsa yaban gözi ile kimseneye ne söyleyem 209/8

Yunus, mutlak varlığı gören insanlardaki büyük değişim ve dönüşümleri de sık sık göz önüne serer. Bu durum mutasavvıfların zevk ve şevk dedikleri duyguların en üst seviyesine hitap eder.

14 Toshihiko Izutsu, age., s.15-19.

15 Nasrullah Pürcevadî, age., s.23.

16 William Chittick, *Varolmanın Boyutları*, İstanbul 1997, s.208.

Görklü yüzünü gören gönlini sana viren
Bellü tapunda turan **ne toydı ne usandı** 400/2

Bir kez yüzün gören senün 'ömrince hiç unutmaya
Tebîhi sensin dilinde **ayruk nesne eyitmeye** 3/1

Dost yüzün göricek şirk yağmâlandı
Anunçün kapuda kaldı şerî'at 20/5

Şu gönlüm garîb idi cigerüm kebâb idi
Görklü yüzünü gördüm içüm taşum bezendi 400/4

Fakat Yunus Hakk'ı gördüğünü söyleyen kişilerin akibetinden de haberdardır.

Çün Mansûr **gördi** ol benem didi
Oda yakdılar işitdün anı 353/9

Zinhâr iy Yunus **gördüm dimegil**
Dâra çekerler gördüm diyeni 353/11

Her kim anı gördüm dise gerek oda yakalar
Her kim ana şek getürür ne dînde ne îmânda 328/3

Yunus birkaç beyitte ehl-i sünnet inancına göre geçerli olan ahiret gününde Allah'ın görülebileceği inancına da yer verir.

Kullarına va'deyledi **yarınki gün görnem didi**
Ol dostların sevindüğü yarınım bugündür bana 7/7

Va'de olundı kamuya **kim göreler yarın anı**
Benüm yârüm bunda durur bunda göründi ol Kadîr 53/5

Çünkü olısar yiri tar kazançlu kazancı kadar
Mü'minlere geldi haber **'âşıklar dîdâr göriser** 63/3

SONUÇ

Bakmak ve görmek, Yunus'ta Türkçedeki zengin anlamlarının yanında özellikle tasavvufi düşünce doğrultusunda tefekkür etmek, eşyanın hakikatine vakıf olmak; gönül gözüyle ya da tecrübe ile mutlak varlığı kavramak anlamlarında kullanılmıştır.

Yunus bakmak ve görmek eylemlerinin en çok emir çekimlerine yer vermiştir. Bu durum dini-tasavvufi düşünce sisteminin özünü oluşturan gafletten uyandırma, var edenin güç ve kudretini anlama ve algılamaya yönlendirme düşüncesi ile izah edilebilir.

İyiliği emretme, kötülükten men etme, dünya ahiret dengesini temin etme düsturlarını gaye edinen Yunus, tasavvufun çoğu zaman ağır ve karmaşık düşünce sistemini akıcı ve zengin bir dil ile şiire yansıtmıştır.

Kaynakça

- Aksan, Doğan (2007), *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)*, C. III, Ankara: TDK Yay.
- Barthes, Roland (2005), *Göstergebilimsel Serüven* (Çev. Sema Rifat/ Mehmet Rifat). İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Berger, John, *Görme Biçimleri*, (Çev. Yurdanur Salman), İstanbul: Metis Yay.
- Chittick, William (1997), *Varolmanın Boyutları*, İstanbul: İnsan Yay.
- Gibb, E. J. W. (1900), *A History Of Ottoman Poetry, Volume I*, London 1900.
- Gölpınarlı, Abulbaki (1969), *100 Soruda Tasavvuf*, 2. baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Kılıç, M. Erol (2004), *Sufî ve Şiir, Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası*, İstanbul: İnsan Yay.

F. Kadri Timurtaş (1994), "Yunus Emre Üzerine Notlar", *Yunus Emre (Makalelerden Seçmeler)*, (Haz. Hüseyin Özbay, Mustafa Tatçı), İstanbul: MEB Yay.

Pürcevadi, Nasrullah (1999), *Gökyüzünde Ayın Görüntüsü*, (Çev. Ahmet Çelik), İstanbul: İnsan Yay.

Tatçı, Mustafa (2005). *Yunus Emre Divanı*, İstanbul: MEB Yay.

<http://tdkterim.gov.tr/bts/> (29.10.2008-21:48).